

Komparace na téma:

Autorita a její pojetí

v pohledu

Hannah Arendtové a Ernesta Gellnera

Abstrakt

Stat' pojednává o srovnání pohledů na téma autority z hlediska autorů Hannah Arendtové a Ernesta Gellnera. Zaměřuje se zejména na definici pojmu autorita a používání pojmů moc, autorita a násilí oběma autory. Další kapitola se týká srovnání Gellnerovo primární a sekundární moci s autoritou a násilím u Arendtové. Poslední kapitola je zaměřena na pojetí vývoje, zdroje autority a její roli v budoucnosti z pohledu obou autorů. V závěru autor stati shrnuje výsledky srovnávání, založené na záměnách často spojovaných a nepřesných pojmů Gellnera za pojmosloví Hannah Arendtové.

Použitá literatura

Hannah Arendtová, „*Co je autorita?*“ in „Mezi minulostí a budoucností“, Brno 2002 - Centrum pro studium demokracie a kultury, 1. vydání, 264 str., český překlad Tomáš Suchomel, ISBN 80-85959-92-5

Ernest Gellner, „*Pluh, meč a kniha*“, Brno 2001 – Centrum pro studium demokracie a kultury, český překlad Eva Musilová, 1. vydání, 263 str., ISBN 80-85959-87-9

Obsah

Abstrakt	1
Použitá literatura	1
Obsah.....	1
1. Úvod.....	2
2. Autorita a její definice.....	2
3. Gellnerovo primární a sekundární moc	4
3.1 Primární moc	4
3.2 Sekundární moc.....	4
4. Vývoj autority a její budoucnost	5
5. Shrnutí	6

1. Úvod

Autorita je zejména v dnešní době jedno z nejvíce diskutovaných sociologických témat. Podle některých je to pouze zbytečný přežitek minulosti, podle jiných základ fungování lidské společnosti. Často se můžeme setkat s názorem, že v současnosti mnozí ani nevědí, co pojem autorita ve skutečnosti znamená. Co je autorita? Odkud se vzala? Jaký je její vývoj? A je v naší společnosti ještě vůbec potřebná? Právě kvůli těmto a mnoha jiným otázkám ohledně autority, jsem se rozhodla zvolit ji jako ústřední téma své práce. Pokusila jsem se v ní zpracovat pohled na problematiku autority z hlediska dvou významných autorů Hannah Arendtové a Ernesta Gellnera. Inspirovala jsem se zejména dílem „Co je to autorita?“ od Arendtové, ve kterém upozorňuje, že se často objevuje záměna pojmu autority za pojmy moc nebo násilí. Pokusím se v práci dokázat, že právě toho se dopouští ve své stati „Donucovací řád a jeho eroze“ Ernest Gellner. Dále se zaměřím na Gellnerovo rozlišení primární a sekundární moci a srovnám sekundární moc s autoritou Arendtové. V závěrečné části stati bych ráda zmínila některé podstatné myšlenky o vývoji autority, případně její budoucnosti, u obou autorů.

2. Autorita a její definice

Hannah Arendtová ve své stati definuje autoritu především pomocí jejího vymezení vůči příbuzným, avšak zcela odlišným pojmům, kterými jsou násilí a moc: „Autorita vždy vyžaduje poslušnost, a proto se obvykle považuje za určitou formu moci či násilí.“ [Arendtová 2002; 88] Dále připomíná, že „Autorita však použití násilí a vnějších donucovacích prostředků vylučuje.“ [tamtéž; 88] V rámci autority není možný ani druh jakéhokoli přesvědčování, neboť v tom případě musí být mezi jednotlivými aktéry vyjednávání rovnost a tu v autoritě nenalezneme. Autoritativní vztah může existovat pouze v případě, že existuje hierarchická struktura, kterou respektuje jak ten, kdo poroučí, tak ten, komu je poroučeno. Každý má v tomto vztahu svou předem určenou pozici. [tamtéž; 88].

Ernest Gellner ve svém uvažování o účelu a definování autority postupuje zcela jinak. Podle něj vznikla autorita (respektive Gellner v tomto případě používá pojem moc-vysvětlím níže-poznámka autora) spolu se vznikem uskladnitelných přebytků (tj. na začátku agrárního věku). Do té doby lidé neměli důvod strachovat se o svůj majetek, neboť vlastnili jen to, co byli schopni unést. Ve chvíli, kdy nahromadili přebytky a vytvořili zásoby, které bylo možno uskladnit, museli svůj majetek také bránit. [Gellner 2001; 131-133] „Majetek můžete bránit přímou silou nebo uplatňováním sociálních pravidel, která jsou sama o sobě silou

potvrzena.“[tamtéž, 131] Na základě toho se ze společnosti vyčleňují jedinci, kteří jsou schopni majetek ostatních bránit, avšak často za cenu podrobení se jejich nadvládě. Tito jedinci tudíž také hromadí moc. Gellner se zmiňuje právě zejména o koncentraci moci. Ve svém výkladu však všechny tři pojmy (moc, autorita i násilí) propojuje: Na cestě ke koncentraci moci se střetávají dva jedinci, kteří mají motivaci získat zdroje toho druhého, zdroje kterých se chtějí zmocnit. Jedná se o počátek konfliktu. Pomocí síly se podaří jednomu z nich koncentrovat moc a porazit toho druhého: „Nakonec soustředí ve svých rukou moc ten, kdo umí nejefektivněji zničit nebo zastrašit ty druhé.“ [tamtéž; 133] Pravděpodobnému vítězi se postupně podrobují ti, kdo se nechtějí takového konfliktu účastnit [tamtéž; 133]. „Taková podrobení se vítězi posilují jeho postavení a mohou se hromadit, až se jedna autorita skutečně stane nenapadnutelnou.“ [tamtéž; 133] Z Gellnerova výkladu je zřejmé, že se podle jeho mínění autorita odvozuje z převahy síly, tedy (dle jeho pojmosloví) moci.

Podle Arendtové musí být autoritativní forma vlády vázána zákony a vždy něčím potvrzována. Jedná se o potvrzování vnější silou, „přesahující oblast politiky“ [Arendtová 2002; 92]. Moci autoritativní vlády je tato síla nadřazená, tudíž ji omezuje a vláda od ní odvozuje svou legitimitu. [tamtéž; 92] Strukturu autoritativní vlády by bylo možno zobrazit jako pyramidu. Někde nad vrcholem pyramidy se nachází zdroj vnější autority, jež má přímý vliv na sídlo moci umístěné na vrcholu.

Nastolená forma vlády, kterou popisuje Gellner, by se dala spíše přirovnat k Arendtové „tyranii“. Jedná se o nekontrolovanou vládu jednoho vládce, u Gellnera vítěze [poznámka autora], který je jediný na vrcholu a utiskuje všechny pod sebou, kteří jsou bezmocní.

Autorita v Gellnerovo pojetí může být legitimována nikoli vnější silou, ale odborníky na rituál, kteří mohou jejím uznáním pomoci jedné straně konfliktu přivábit spojence. Taktéž může být autorita „posvěcena“ časem. „Režim posvěcený časem se jasně odlišuje od těch, které by ho chtěly vytlačit a možná ani nepotřebuje extrémní opatření, aby prosadil svou autoritu“ [Gellner 2001; 133] Teze o prosazení autority je v přímém rozporu s pojetím Arendtové, ze kterého vyplývá, že autorita žádné formy potvrzování nepotřebuje. Na potvrzování Arendtová naráží pouze v souvislosti tradice a autority. Nejedná se však o potvrzení autority, ale o „posvěcení minulosti tradicí“. Tradice umožňovala minulosti zachovat velké množství dědictví předků, kteří byli často spojováni s posvátnem a svou autoritou působili na hromadění dědictví v průběhu staletí. Bylo nepředstavitelné jednat bez potvrzení autoritou a tradicí. „Pokud nebyla tradice přerušena, nebyla narušena ani autorita“ [Arendtová 2002; 114]

3. Gellnerova primární a sekundární moc

3.1 Primární moc

Gellner ve své stati rozlišuje moc na primární a sekundární. Primární mocí míní přímé donucování. Donucování pod fyzickou hrozbou. Ve společnosti se tato forma donucování vyskytuje jen málo, ale je velmi podstatná. Dokazuje, že i v „prostších společnostech“ [Gellner 2001; 132] nebyla vždy chována absolutní úcta k pravidlům „jak tvrdívali někteří antropologové“ [tamtéž; 132], ale že se vždy automaticky respektovaná pravidla doplňovala s užitím síly, tedy se sociálními mechanismy. U Arendtové by toto pojetí bylo slučitelné s definicí násilí, ze kterého však nikdy nemůže vyplývat moc. Násilí je použito teprve tam, kde přestala autorita působit, tedy přestala být respektována. [Arendtová 2002; 88]

3.2 Sekundární moc

Sekundární druh moci je definován jako použití „sociálně vnuceného pravidla“. Jedná se o přinucení na základě výhrůžek založených na možnosti zveřejnění nějakého obvinění. Trestem může být buď použití síly nebo jiného sociálního mechanismu. Účinnost hrozby závisí na tom, jak úspěšně je realizováno sociální pravidlo. Gellner připomíná, že základem společnosti je jak internalizace norem, tak využívání hmotných sankcí. [Gellner 2001; 132]

Z pohledu Arendtové je všechno, co může donutit lidi k poslušnosti, pouze autorita. [Arendtová 2002; 97] Jedná se však o poslušnost, ve které si lidé zachovávají svou svobodu [tamtéž; 99], čímž se odlišuje od pojetí Gellnerovo sekundární moci, ve které je svoboda lidí omezena hrozbou, tedy donucováním. [poznámka autora] Společné rysy u obou můžeme najít pouze v tom, že jak Arendtové autorita, tak Gellnerovo sekundární moc jsou spojeny se společenským řádem. V rámci autority musí jedinci uznávat svá místa v hierarchii společnosti a účinnost sekundární moci je odvozena z obavy o ztrátu pozice ve společnosti. Gellner však pojmy užívá zcela odlišně než Arendtová, neboť ta v rámci definování autority připomíná, že „Je nejnápadnějším rysem těch, kdo mají autoritu, že nemají moc.“ Velmi dobrým příkladem pro ilustraci je funkce Senátu. [poznámka autora] „Mommsen tuto autoritu nazýval „více než radou, ale méně než příkazem, radou, kterou nelze dost dobře pominout“ [tamtéž; 113] K jejímu vyslyšení však není nutné užití násilí nebo rozkazu. Gellner zcela zřejmě ve svém pojednání pojmy násilí a autorita spojuje a vzájemně zaměňuje. Vládce s autoritou je pro něj ten, kdo získá svou pozici násilím, a ač užívá pojmy primární a sekundární moc, bylo by vhodnější nahradit je pojmy Arendtové - násilí a donucování. [poznámka autora]

4. Vývoj autority a její budoucnost

Pro Hannah Arendtovou je autorita základem společnosti: „dávala světu lidí...potřebné trvání a stálost... Ztráta autority se rovná zborcení základu světa.“ Neznamená to, že by svět přestal existovat, pouze v něm není podle čeho se orientovat. Všechny tradiční hodnoty a vztahy přestávají platit. Svět se rychle mění a tyto změny nelze předvídat, vše je nejisté. Naznamená to však, že by lidé nemohli svět dál budovat, přetvářet a uchovávat. [Arendtová 2002; 90]

Jak Gellner, tak Arendtová zmiňují na začátku svých výkladů myšlenku řeckého filozofa Platóna, ač každý v jiné souvislosti. Arendtová na něj odkazuje v rámci aspektu pojetí autority, totiž ve vymezení autority vůči násilí, moci a přesvědčování. Platón uvažoval o tom, jak „zavést autoritu do jednání o veřejných věcech v polis“ [Arendtová 2002; 88]. Přesvědčování bylo tehdy běžným způsobem vedení jednání, řešení vnitřních věcí, ve věcech vnějších bylo běžné použití násilí a Platón hledal k těmto postupům alternativu. Gellner připomíná, že si Platón povšiml, „že právě existence přebytku činí obranu a vynucování řádu nevyhnutelnými“. [Gellner 2001; 131] Je možné vlastnit v podstatě jen to, co je člověk schopen bránit, ať už fyzicky nebo společensky. Ve společnosti, kde existuje hmotné bohatství, není hranice pro dominanci. Pro takovou společnost je charakteristická touha jedinců po stále větším rozšiřování svého nahromaděného bohatství a tudíž i moci. Podle Gellnera, „Vlastnictví a moc jsou souvztažné pojmy.“[tamtéž; 131]

Co se týče vývoje autority, zdůrazňuje Gellner zejména změnu, která se udála při přechodu od společnosti lovců a sběračů ke společnosti agrární, ve které se prosazuje touha po moci, bohatství a s ní spojená dominance a autorita. [blíže viz. též 2. kapitola] Gellner se nejvíce zabývá otázkou, jak se mohla agrární společnost přeměnit ve společnost průmyslovou, ve které má „donucovací řád“ zcela jinou podobu. Ve společnosti průmyslové klesá míra přímého donucování a vzrůstá individualita jedince. Vysvětlení vidí ve vzrůstající prosperitě a tudíž i autonomii měst, ze kterých vznikají mocná obchodní centra. [Gellner 2001; 135-139]

Arendtová vidí základy autority již ve starém Řecku a Římě. V Řecku zejména u Platóna a Aristotela, kteří se snažili něco podobného autoritě uvést do společnosti a zkoumat účel a funkci autority. Římané mají, na rozdíl od Řeků, odlišný princip autority, odvozený od posvátnosti založení města Říma, od jedinečné události, která stojí na počátku římské historie. Římské politické a duchovní dědictví postupně převzala křesťanská církev, která poskytla lidem kromě pocitu členství i pocit občanství. [Arendtová 2002; 115] Založením katolické

církve se opakovalo založení města Říma. Skrze křesťanství byly v evropském myšlení obnoveny Platónovi myšlenky. Ve společnosti fungoval mechanismus tzv. „římské triády“, tedy spojení náboženství, tradice a autority. Pokud byl jeden z těchto prvků ve společnosti odstraněn, dotklo se to i ostatních dvou. Jako nejstabilnější se ukázala právě autorita, která však v moderní společnosti postupně také ztratila svou platnost. [tamtéž, 101-128] „Žít „V politické sféře bez autority a zároveň bez povědomí, že zdroj autority přesahuje moc i ty, kdo jsou u moci, znamená, že lidé znovu stojí tváří v tvář elementárním problémům pospolitého života, bez náboženské víry v posvátný počátek, bez ochrany, kterou poskytuje tradice, a tedy samozřejmá měřítko chování“ [tamtéž; 128]

5. Shrnutí

Hannah Arendtová má oproti Ernestu Gellnerovi zcela jasně vymezený pojmový aparát, kterého jsem se ve srovnávání snažila držet. Přesně definuje jednotlivé pojmy moc, autorita a násilí, kdežto Ernest Gellner tyto pojmy často zaměňuje. Gellnerova primární moc odpovídá Arendtové pojmu násilí. Jeho sekundární moc je již spíše příbuzná pojetí moci u Arendtové, ale stále se jedná více o donucování než o působení moci. U obou autorů je jasná představa postupného vývoje „donucovacího systému“, ovšem Gellner se zaměřuje zejména na agrární věk, kdežto Arendtová na situaci 20-tého století a s ním spojený úpadek autority. Ovšem u obou je zřejmý názor, že s přechodem k moderní společnosti upadá působení autority. (u Gellnera „donucovacího řádu“ ,do kterého patří pojmy moc, autorita a násilí)